

Pr. prof. dr. CONSTANTIN GALERIU

<<**BIOGRAFIA FIULUI LUI DUMNEZEU**>>,
A <<**BLÂNDULUI NAZARINEAN**>>
ÎN CONȘTIINȚA LUI EMINESCU

Aceste numiri sacre: *“Biografia Fiului lui Dumnezeu”...“biografia Blândului Nazarinean răstignit”* îi aparțin poetului. Odată cu frumusețea expresiei ele sunt mărturii de fond cuprinse în articolul **„Și iarăși bat la poartă”** publicat în ziarul **Timpul** din 12 aprilie 1881, în ajunul Sfintelor Paști (M. Eminescu, Opere, Ed. Academiei, XII, p. 134).

În eseul nostru dorim să punem în lumină mai ales ideile esențiale din acest articol pascal care dezvăluie pe de o parte, adâncă înțelegere a Evangheliei la care a ajuns poetul nostru național la vârsta maturității lui creatoare, și, pe de o parte, originalitatea lui genială afirmată de această dată din unghiul spiritualității creștine-ortodoxe.

Mesajul cardinal pe care Eminescu ni-l adresează aici e cuprins în vizionara formulă: *„Iată, 2000 de ani, aproape, de când biografia Fiului lui Dumnezeu e cartea după care se crește omenirea”*. Și precizează: *”Ea a ridicat popoare din întuneric..., le-a constituit pe principiul iubirii aproapelui”*. Într-o Europă care de la Renaștere se îndepărtase de la axul central al istoriei: Întruparea Fiului lui Dumnezeu și orientase conștiințele către modele din antichitate, Eminescu restaurează sensul istoriei, autentic și profund, în Evanghelie, în Hristos. El observă adânc: *„Învățăturile lui Buddha, viața lui Socrate și principiile Stoicilor, cărarea spre virtute a chinezului La-O-Tse deși asemănătoare cu învățămintele creștinismului, n-au avut atâta influență, n-au ridicat pe om ca Evanghelia, această simplă și populară biografie a Blândului Nazarinean, a cărui inimă a fost străpunsă de cele mai mari dureri morale și fizice și nu pentru El, ci pentru binele și mântuirea altora”*. În căutările proprii, prin studiile de la Viena și Berlin însoțite neîncetat de lectura personală, spiritul lui „al cărui foc nu-l puteau stinge toate apele mării”, el evocă în articolul său gândirea unor mari personalități care au călăuzit lumea antichității. Pentru a-i tâlcui puțin gândirea ne îngăduim a observa: Eminescu înțelegea că deși Buddha era un demolator de idoli, dar negarea lumii și a istoriei nu oferea o soluție autentic mântuitoare pentru lume.- „Cărarea spre virtute a lui La-O-Tse”, era doar „o morală a neintervenției, o mistică destinată înțelepților retrași din lume”.-Un stoic, precizează el, ar fi suferit chinurile lui Hristos dar le-ar fi suferit cu mândrie și dispreț de semenii lui. Și Socrate-adaugă, „a băut

paharul de venin, dar l-a băut cu nepăsarea caracteristică virtuții civice a antichității”.

În comparație cu o asemenea viziune a spiritualității antice i se revelează lui Eminescu icoana lui Hristos în unicitatea ei mântuitoare. Și, cu ascuțișul spiritului său merge spre adâncul Tainei Crucii: **„nu nepăsare, nu dispreț ; suferința și amărăciunea întreagă a morții au pătruns inima Mielului simțitor și, în momentele supreme, a încolțit -s-a revelat- iubirea în inima Lui și și-a încheiat viața pământească cerând de la Tatăl Său din Ceruri iertarea prigonitorilor”**. În acest act al iertării mântuitoare i se revelează deodată Dumnezeirea în Hristos și unicitatea operei, a crucii lui în lume, în istorie. Inspirat, tocmai din contemplarea Jertfei de pe Cruce, Eminescu îi exprimă adevăratul sens cu o forță uimitoare definind: **„Astfel, a se sacrifica pe Sine pentru semenii săi nu din mândrie, nu din sentiment de datorie civică ci din iubire, a rămas de atunci cea mai înaltă formă a existenței umane”**. Taina Crucii lui Hristos ni se revelează aici din ultima adâncime ; a exista în adevăr înseamnă a exista în iubire: **„Dumnezeu este iubire”** (Ioan 4, 8). Iisus Hristos, Dumnezeu și Om arată lumii iubirea drept lege a existenței, descoperind-o viu ca iubire divină întrupată suprem în experiența tragic-sublimă a Golgotei.

Iar acest act revelator se înscrie nu doar într-un plan etic-filozofic:”...E ușoară credința că prin percepte teoretice de morală, prin știință, oarecum, omul se face mai bun”, observă Eminescu. El gândește fundamental, din planul ontologic al ființei lumii bolnave. Cuvintele care urmează ating esența:” **Iubirea, invocă poetul, este acel sâmbure de adevăr care dizolvă adâncă dizarmonie și asprimea luptei pentru existență ce bântuie natura întreagă**”. S-ar putea spune că un poet al iubirii nu poate gândi și vorbi decât așa. Numai că aici, iubirea, principiu al existenței și al vieții forează într-un sol mult mai adânc și ca o soluție universală, răspunzând la marile întrebări și teme existențiale, filosofice, sociale, economice ale epocii. Să proclamăm iubirea drept principiu absolut de vindecare într-o lume în care, pe acea vreme, Darwin propovăduia în biologic „selecția naturală și lupta pentru existență”, iar Marx în „social și economic” „ura și lupta de clasă”, pe care Eminescu o evocase în „Împărat și proletar”. Iar ceva mai târziu Nietzsche proclama drept model „supraomul” realizat prin violență, voluptate și forță. Aici se dezvăluie într-adevăr viziunea lui unică, genială, și opoziția, curajul de a afirma iubirea într-o lume care se manifesta radical altfel. Glasul lui însă purcede din Duhul Adevărului etern.

După aceasta extraordinară sinteză de gândire în care poetul cugetă ca și un adânc teolog ortodox, pentru că în Apus Jertfa Crucii era văzută doar ca o „satisfacție” oferită de Fiul-Părintelui ceresc pentru ofensa făcută de păcatul

omului, sau de o „ispășire”; mai departe, el trece și la aspectele practice, pedagogice, ale vieții, pe care le întemeiază biografia Mântuitorului. „ *E ușoară credința*, spune el, *că prin precepte teoretice de morală, prin știință, oarecum, omul se poate face mai bun: omul trebuie să aibă înaintea lui un om ca tip de perfecțiune după care să-și manifeste caracterul și faptele...*”. „ *Or, creșterea lumii nouă se datorește prototipului omului moral, Iisus Hristos*”.-Evocând spiritul epocii, el mai arată: „ *Chiar dacă filosofeme materialiste*” se situează „*contra părții dogmatice a Bibliei...caracterele se cresc sub influența biografiei lui Hristos*”. Iar „misiunea școalelor”, fără a omite „cultura minții” e totodată „creșterea caracterului”. De aici „*importanța biografiei lui Hristos pentru inimile unei omeniri veșnic renăscânde...Pentru a fi buni, pentru a se respecta unii pe alții și a-și veni unul altuia în ajutor oamenii...au nevie de religie*”. Se înțelege, numai bunătate naște bunătate.

De la această modelare a insului, a persoanei, Eminescu trece la sfera mai largă a societății, a statului. În același orizont sacru el observă judicios „marea deosebire între vechiul stat păgân și statul creștin”. De o însemnătate capitală este aici unghiul critic din care el privește „statul păgân...ca product al naturii supus aceluiași legi...aceluiași complex de lupte pentru existența individuală și colectivă ca și natura”, natură prihănită propriu-zis de păcat întrucât ea însăși prin obârșia ei a fost bună ca operă a lui Dumnezeu.

Formula însă de „stat ca product al naturii” îl arată pe Eminescu foarte informat în domeniul filosofiei științei. Precum se știe duhul păgân și ateu al Renașterii operase și această anomalie, anume: făcuse natura producătoare de legi-din sinea ei. Montesquieu (1689-1785) definea chiar legile ca „raporturi necesare care derivă din natura lucrurilor” („Spiritul legilor”). Un savant ca Robert Boyle (1627-1691) atrăgea însă atenția asupra acestei erori fundamentale care se urzea, judecând logic: „Corpurile neînsuflețite, spre exemplu planetele, sunt cu totul incapabile să înțeleagă ce este o lege. Deci și acțiunile acestor corpuri sunt produse de o putere reală-Dumnezeu și nu de legi”(cf. Jan Marejko, *Cosmologie et politique*, Lausanne, 1989, p. 12).

Pentru Eminescu problema avea un impact socio-politic acut. El sesiza, în concepția de „stat product al anturii”, legătura cu concepția darwinistă a epocii, a luptei pentru existență și selecției în natură, metamorfozată social de Marx în lupta dintre clase prin „exploatarea de către cel puternic a celui slab”. Socialiștii utopici, au văzut precum se știe rezolvarea problemei prin lupta fratricidă. Tocmai acest mod de a privi devenirea istoriei a dus la cel mai inuman și sângeros secol cel al XX-lea cu războaie mondiale și lagăre de asasinat în masă.

Eminescu avea și el în vedere cercetarea științifică a naturii care poate contribui la îmbunătățirea stării materiale. Dar în viziunea lui edificarea societății și a statului nu se putea face plecând de la „natură” ci de la resortul temeiului ei divin-uman, creștin. **„Menirea monarhiei creștine**, afirmă el, **e a modela asprimea legilor inerente statului prin apărarea celui slab de exploatarea celui puternic”**. Mai profund încă, el observă această compensație: „celor puternici, oamenilor politici li se cere, sau o mare inteligență sau un mare caracter, care să compenseze munca societății-munca celor mulți care-i susține”. Și precizează: „Acesta ar fi idealul monarhiei creștine și ar fi misiunea Bisericii de a răspândi acest sentiment și-n clasele de jos și-n cele de sus”. Viziunea lui apare ca o simfonie, în care cităm: „ clasele superioare au datoria să strângă cât mai multă cultură pentru a ușura munca celor de jos”, pentru a realiza, se înțelege împreună, „binele moral și material”. Prin asemenea judecăți de valoare, soluții politice, el se manifestă în poziția unui spirit vizionar extraordinar, cel puțin tot atât de genial și singular, ca și în opera poetică, la care dacă toți oamenii politici români ar fi luat aminte s-ar fi evitat, cel puțin la noi, tragediile acestui secol. Dar să nu se piardă o clipă din vedere ca această viziune autentic-salvatoare la Eminescu își are drept fundament armonia între „religie” și „științele naturii”. Și tocmai separarea ostilă a acestor două domenii și valori ale condiției umane a produs suferințe inimaginabile în istorie. Eminescu a văzut în ultimă adâncime faptul răscumpărător, mântuitor al lui Hristos. El a văzut în „ **suferințele de moarte ale dascălului și modelului nostru Iisus Hristos... sâmburul veșnicului adevăr semănat în lume de Nazarineanul răstignit**”. A înțeles și faptul că acte asemănătoare jertfei lui Hristos se cer „...în momente excepționale, de la eroi și martiri”, dar fiecare compensând sacrificiul, aportul lor, prin muncă”. Numai așa, ne încredințează el, **“Domnul va petrece în mijlocul nostru, precum adeseori cu bucurie au petrecut în mijlocul puternicilor și religioșilor noștri străbuni”**.

Conștiința lui Eminescu când împărtășea în scris acest haric mesaj, era plină desigur de prezența „religioșilor străbuni”. Domnitori, ierarhi, simpli credincioși. Cred că ar trebui să se observe mai mult gândirea poetului de până în 1874 când își încheie oarecum informarea de prin opiniile, curente și școlile lumii; și perioada de după acest an, când, în țară, ca bibliotecar, revizor școlar și ziarist, spiritul său petrece acum în etosul românesc și ortodox. Când peste „ mii de valuri...țărături înflorite, cu palate și cetăți...frunți pline de gânduri care caută în lume și în vreme adevăr...”, când, după ce le-a străbătut și s-au agonosit de-a valma și parcă toate „i-au înnegrit catapeteasma lumii în adânc” în sufletul lui se redeschide acum „grădina”, raiul copilăriei cu pajiștile și izvoarele natale, cu mânăstirile și

chipurile de maici și călugări. Iar memoria sacră, originară, se adapă de această dată din cronicile și cuvintele Sfinților Părinți; părinți mai puțin răniți de memoria istorică și bolnavă a lumii.

Cercetători atenți, prof. academicieni Alex. Elian și V. Câdea s-au ocupat de biblioteca lui Eminescu, sesizând bogăția izvoarelor teologice, mai ales patristice. De altfel când citești o listă de cărți și manuscrise pe care Eminescu, în calitatea lui de bibliotecar o comunica la 6 martie 1875 ministrului instrucției și cultelor T. Maiorescu, pentru a-i aproba costul achiziției, citim aici nume și opere ale Sfinților Părinți ca: Macarie, Vasile cel Mare și Grigore Teologul, Efrem Sirul sau Ilie Miniati, Nicodim Aghioritul, precum și Kyriacodromionul...Cuvinte morale pentru fiecare duminică; datoriile preoților de popor (În: M. Eminescu, Opere,, vol XVI, Ed. Academiei, București,1989, p.316). Toate acestea alcătuiau acum lectura lui sfântă. Atunci, când citim din Sf. Grigorie teologul, privind jertfa de pe cruce a Mântuitorului, cuvinte inspirate ca acestea: „Nimic nu se poate asemăna minunii mântuirii mele: câteva picături de sânge refac universul întreg” sau în Sf. Ioan Damaschin” „ Domnul, pentru iubirea de oameni a luat firea noastră și prin sângele Lui făcător de viață este distrusă moartea, așa precum întunericul dispare când vine lumina...; și: stricăciunea este alungată la apropierea vieții...”. Ce unitate de spirit, de gândire și simțire dintre aceste teologhisiri patristice și cuvintele ca de fulger ale poetului în fața Crucii lui Hristos care se cuvin reamintite: ”Astfel a se sacrifica pe sine pentru semenii săi...din iubire, a rămas de atunci cea mai înaltă formă a existenței umane, „acel sâmbure de adevăr care dizolvă adânc dizarmonie și asprimea luptei pentru existență ce bântuie natura întreagă”.

Dar pe cât ne este îngăduit să străbatem în adâncul de taină al sufletului său, ni se ivește întrebarea: a rămas Eminescu doar cu ochii la Cruce-la Cel răstignit? Era în conștiința lui gândul că moartea e cuvântul cel din urmă? Din unele jocuri de idei și cuvinte, prin unele poezii, așa s-ar părea, dar numai la suprafața existenței, nu în adânc. De aici, din ultima adâncime, dimpotrivă, strigătul sufletului lui e strigătul credinței în Dumnezeu cel viu, și-n viață.

Un șoc, cu totul particular, inedit, îl provoacă poezia „Mortua est”. Începută ca o meditație încă din octombrie 1866, e trimisă spre publicare din Viena la Convorbiri Literare în februarie 1871. Geneza ei cu fiecare strofă și vers e ca un foc continuu, cu „troznituri de incendiu” cum tâlcuiește G. Călinescu. Dar finalul, asupra căruia nu știm să se fi stăruit prin vreo exegeză autentică până acum este de-a dreptul uluitor:

***„La ce?...Oare totul nu e nebunie?
Au moartea ta, înger,de ce fu să fie?***

*Au e sens în lume?...Tu chip zâmbitor
Trăit-ai anume ca astfel să mori?"*

Dar mai ales:

*„De e sens într-asta, e'ntors și ateu
Pe palida-ți frunte nu-i scris Dumnezeu”.*

Poate unii vor fi fost ispitiți să concludă de aici că Eminescu are momente de slăbire a credinței, forme de ateism. Nimic mai infam n-ar fi la adresa lui decât o asemenea părere deșartă. Dimpotrivă, nu cred să se fi exprimat în literatura universală o sentință genială asemenea acesteia.

„De e sens într-asta-în moarte, e'ntors și ateu”-deci: **moartea e atee!**

Și, ”Pe palida-ți frunte nu-i scris Dumnezeu”, adică, de o limpezime fulgerătoare” **Dumnezeu nu este semnatarul morții.**

Uimitor, de unde țâșnea în geniul lui o asemenea viziune; nu din filosofiele lumii ci numai din Sfânta Scriptură. Căci de unde chiar la unii teologi, de n-am pomeni pe un mare teolog al veacului K.Rahner (1904-1984) moartea apare firească, Dumnezeiasca Scriptură vorbește neîndoios: „**Dumnezeu n-a făcut moartea și nu se bucură de pieirea celor vii, El a zidit toate lucrurile spre viață**” (Înțelepciunea lui Solomon 1, 13-14). Și numai prin neascultarea poruncii dumnezeiești, prin gustarea „ din pomul cunoștinței binelui și răului” i s-a atras atenția lui Adam ca „va muri” (Fac.2, 17). Atunci, real „**moartea este plata păcatului**” (Rom. 6, 23). Iar Părintele ceresc a trimis pe Fiul său în lume tocmai „**ca să surpe prin moartea Sa pe Cel ce are stăpânirea morții, adică pe diavolul**”(Evr. 2, 14). Moartea nu e deja Dumnezeu: moartea e atee, operă diabolică, distrusă de Hristos. Uimitor cum în acest duh revelat al Sfintei Scripturi cugetă Eminescu încă chiar din prima tinerețe.

Și cum în acest duh va urmări înfrigurat și totuși scânteind, taina Crucii și mormântul din care va ieși biruitor Hristos.

Într-o noapte de Înviere, așa cum reiese din poezia cu același nume, „Învierea”, petrecând prin „zidurile înnegrite” ale Bisericii, urmărit de „spiritul rece al morții”, el contemplă și ascultă:

*„Un singur glas îngână cuvintele de miere,
Închise în tartajul străvechii Evanghelii”*

Și apoi contemplă cum:

***C'un muc în mâini moșneagul cu barba de zăpadă
Din cărți cu file unse norodul îl învață
Că moartea e în luptă cu veșnica viață,
Că de trei zile'nvinge, cumplit muncindu-și prada”.***

Sufletul participă viu și aude încă: „O muzică adâncă și plină de blândețe”, care „Pătrunde tânguioasă puternicile bolți; iar gândul îi freamătă neliniștit murmurând: „Pieirea, Doamne sfinte, căzu în orice colț, / Căci a căzut,-unde? în însuși Izvorul de viațe”. Dar „pieirea”-altfel spus moartea, căzând în „izvorul de viațe” nu va fi înghițită de viață?...ca și întunericul de lumină?. El trăiește această minune în noaptea pascală:

***„Douăsprezece ceasuri răsună...Miez de noapte...
De-odată'n negre ziduri lumina dă năvală...
Un clocot lung de glasuri vui de bucurie,
Colo'n altar se uită și preoți și popor,
Cum din mormânt răsare Christos mângâietor,
Iar inimile toate s-unesc în armonie.
Cântări de laude'nălțăm
Noi Ție Unuia,
Primindu-l cu psalmi și cu ramuri,
Plecați-vă neamuri
Cântând Aleluia!
Christos a înviat din morți,
Cu cetele sfinte”.***

Și într-adevăt, în duhul adâncii ortodoxii, teologhisește:

***„Cu moartea pre moarte călcând-o,
Lumina ducând-o
Celor din morminte!”***

Gândirea umană din totdeauna a trebuit să răspundă la două teme fundamentale: ***a iubirii încununată cu sacrificiul, și a vieții în lupta biruitoare asupra morții.*** Noi l-am interogat în eseul nostru pe Eminescu asupra acestor teme și i-am comunicat răspunsul. Suntem îndreptățiți să spunem prin răspunsul lui că el nu este numai „poetul nostru național” ci că într-adevăr prin gândirea lui și teologică, atât de profundă, răspunde, odată mai mult titlului acordat de „omul deplin al culturii românești”. Iar în viitoarele sinteze ale gândirii și filosofiei creștine, chiar, ale teologiei

noastre, va trebui să se țină seama și de el ca de un adânc gânditor creștin-ortodox.

De altfel, în cinstirea pe care trebuie să i-o acordăm nu trebuie uitat nicodată că el a văzut în Biserica Ortodoxă Română: „**Maica spirituală a neamului românesc, care a născut unitatea limbii și unitatea etnică a poporului**”. A și trăit ca un fiu devotat, drept credincios ei. I.P.S. Arhiepiscop Bartolomeu Anania a descoperit pe paginile unui Molitfelnic de la Mănăstirea Neamț înscrisul unui duhovnic de o adâncă semnificație privind adevăratul suflet al poetului. În noiembrie 1886 Eminescu se retrage la Mănăstirea Neamț. Acolo s-a spovedit și s-a împărtășit, iar duhovnicul a înregistrat în cartea lui de slujbă, o dorință și rugămintea poetului, ca un testament anume: să fie îngropat pe malul mării, la umbra unei mănăstiri, de unde să audă chiar și dincolo, de pe celălalt tărâm al existenței: „Lumina lină”.

Poet al iubirii a fost,...și al luminii.

Un alt final mai convenit ca acesta legat de lumină nu găsim „Era prin martie 1889, descrie Vlahuță; m-am dus într-o zi să-l văd pe Eminescu la ospiciul din strada Plantelor, unde era de curând internat. M-a cunoscut și i-a părut bine când m-a văzut... Ma întrebat de prieteni căindu-i, vorbind de ei cu milă...adusei vorba de poezii...Atunci cu o bucurie de creator, scoase din buzunarul paltonului un petic de hârtie și așezându-se pe scaun, începe să citească...un șir lung de strofe de o sonoritate și un efect ritmic fermecător... Fiecare vers părea rupt dintr-o poezie frumoasă. Mi-aduc aminte că două vorbe: foc și aur reveneau mereu...n-am putut reține decât aceste patru versuri: „**Atâta foc, atâta aur / Și-atâtea lucruri sfinte / Peste întunericul vieții / Ai revărsat Părinte**”.

A sfârși apoi lăsând, tăcut, privirea în pământ...După câteva minute de tăcere, își împreună mâinile, și ridicându-și ochii în sus, oftă din adânc și repetă rar, cu un glas nespus de sfâșietor: „Of, Doamne, Doamne!”(Cf. Dr. I. Nica, *Mihai Eminescu*, București, 1972, p. 320, 321).

E de crezut că și în acel moment al mării treceri va fi invocat „Doamne, Doamne!”.

(Ortodoxia. Revista Patriarhiei Române, anul XLVII, nr. 1-2, Ianuarie-Iunie 1995, p. 3-9)